

Використана література:

1. Ляшенко Н.О. Кар'єрне просування в органах внутрішніх справ Н. О. Ляшенко // Вісник Національного університету внутрішніх справ. - 2002. - Вип. 18. - С. 30-36.
2. Клімов Г. Л. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи / Г. Л. Клімов, І. О. Седляр, М. С. Янцур. - К., 1995.
3. Совгір І. М. Щодо визначення змісту професійної орієнтації / ІМ. Совгір // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2005. - № 30. - С. 260-265.
4. Роша А. Н. Профессиональная ориентация и профессиональный отбор в органах внутренних дел / А.Н. Роша. - М., 1989.
5. Ануфрієв М.І. Основні напрямки кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України: організаційно правовий аспект: монографія / М.І. Ануфрієв. - Х.: Вид-во НУВС, 2001. - 238 с.

УДК 347.965.3

С.В. Компанейцев

■ **ДЕОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
АДВОКАТА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ**

З'ясовано, що деонтологічною основою діяльності адвоката виступають такі категорії як "право", "мораль", "професіоналізм". Висвітлено взаємозв'язок особистих та професійних якостей адвоката. Виокремлено ознаки деонтологічних засад діяльності адвоката. Сформульовано авторське поняття деонтологічних засад діяльності адвоката.

Ключові слова: *право, мораль, особисті якості адвоката, професійні якості адвоката, деонтологічні засади діяльності адвоката.*

Выяснено, что деонтологической основой деятельности адвоката выступают такие категории как "право", "мораль", "профессионализм". Раскрыта взаимосвязь личных и профессиональных качеств адвоката. Выделены признаки деонтологических основ деятельности адвоката. Сформулировано авторское понятие деонтологических основ деятельности адвоката.

Ключевые слова: *право, мораль, личные качества адвоката, профессиональные качества адвоката, деонтологические основы деятельности адвоката.*

The deontological basis of lawyer are such categories as "law", "morality", "professionalism" it was found. The interconnection of personal and professional qualities of a lawyer were revealed. Signs of deontological foundations of a lawyer were marked. The author's concept of deontological foundations of a lawyer was formulated.

Key words: law, morality, personal qualities a lawyer, professional quality a lawyer, deontological basis of a lawyer.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Кінець минулого та початок нинішнього століття відзначились руйнуванням правової системи, падінням престижу права, розквітом правового нігілізму. За цих умов, здавалося б, саме мораль повинна стати основним регулятором суспільних відносин. Проте, цього не сталося. Моральна деградація суспільства стала наслідком політичних та економічних перетворень, свавілля корупції, крадіжок в державних масштабах. "Допомогли" і засоби масової інформації, які отримали в цей час необмежену свободу. Потім розпочалось життя "по поняттям", результатом чого стало те, що свобода сприймалася як всюдозволеність, а принципи ринкової економіки сприяли розповсюдженню егоїзму в суспільстві. Без відродження здорової моралі повернутись до нормальних людських відносин та правопорядку стало практично неможливим. Ще Гораций зазначає: "Яку користь можуть принести закони у суспільстві, в якому немає моральності" [1]. Із вищевикладеного стає зрозумілим, що деонтологічні засади адвокатської діяльності, здебільшого досліджувались в аспекті етичної культури. Однак, генеза розвитку наукової думки в цьому напрямі, та одержані результати, потребують розширення меж наукового пізнання, зокрема до рамок деонтологічних засад.

Аналіз наукових положень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. В процесі аналізу джерел, що присвячені питанню деонтологічних засад діяльності адвоката були вивчені інтернет-джерела та роботи таких авторів як: М. Баршевський, Н. Бакаянова, А. Бойков, І. Зеленко, Н. Кан, А. Коні, Е. Пікар та ін.

Метою наукової статті є висвітлення поняття та ознак деонтологічних засад діяльності адвоката.

Для реалізації поставленої мети були сформовані наступні завдання:

- 1) висвітлити взаємозв'язок особистих та професійних якостей адвоката;
- 2) сформулювати поняття деонтологічних засад діяльності адвоката;
- 3) розкрити ознаки деонтологічних засад діяльності адвоката.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням окремих наукових результатів. Про юриста як особистість написано чимало наукових публікацій. На наш погляд, існуючі дослідження відображають лише окремі сторони багатогранності соціального буття юриста. Так, зустрічаються міркування вчених стосовно етичної і моральної культури юриста, його естетичного образу, правової свідомості та правової культури, правової поведінки тощо. В інших джерелах акцентується увага на подвійному характері особи юриста: особистісному та професійному.

Беручи до уваги тезу про вплив правової культури та правової свідомості на діяльність і поведінку, слід, однак, зазначити, що останні мають свій власний культурний аспект. Усвідомлення соціальної доцільності професійних знань і моральної відповідальності фахівця за результат своєї професійної діяльності є тією основою, яка синтезує потребу усвідомлення юристом власного місця в житті і як фахівця, і як громадянина [2, с. 46].

Значення адвокатської діяльності важко переоцінити. Професії адвоката властивий внутрішній, корпоративний самоконтроль не тільки за діями та словами, а і, часто-густо, за намірами [3, с. 25]. Призначення адвокатури одними авторами розглядалось як складне, кропітке, суворе та серйозне служіння суспільству [4, с. 3]. Інші автори вважають, що адвокат захищає інтереси клієнта, не маючи при цьому мотивації щодо отримання значних суспільних благ [5, с. 24].

Особисті якості адвоката здійснюють безпосередній вплив на його професійну діяльність. Саме правова дійсність є об'єктом діяльності адвоката. Завдяки обраній професії, адвокат має можливість щоденно підвищувати рівень своєї правової культури. До того ж, цього від нього вимагає професійний обов'язок.

Невід'ємною від правової культури адвоката є його правова свідомість, яка відзначається подвійним характером. Перш за все, це переживання, емоції самого адвоката з приводу власного ставлення до правової дійсності. З іншого боку, правова свідомість адвоката постійно піддається впливу ззовні, наприклад з боку правової свідомості клієнта. Важливою в цьому аспекті є моральна стійкість та високий професіоналізм адвоката. Це дозволяє об'єктивно оцінити ситуацію, що склалася й абстрагуватись від впливу суб'єктивних чинників. Правова культура та правова свідомість адвоката знаходять свій прояв у його правовій поведінці.

Дана правова поведінка є результатом "мутації" особистих етичних (моральних) переконань адвоката у сферу його юридичної діяльності. В цьому аспекті ми можемо вести мову про взаємний вплив особистих і професійних якостей адвоката, а повсякденні правові вчинки виступають продуктом такої взаємодії.

Моральне підґрунтя є доволі важливим для формування особистих якостей адвоката. Важливість моралі полягає в тому, що вона сьогодні, мабуть, є єдиним стримуючим фактором у гонитві за матеріальними благами та цінностями.

Деонтологічною основою діяльності адвоката виступають такі категорії як "право", "мораль", "професіоналізм". Що характерно, рівень професіоналізму визначається через співвідношення категорій "право" – "мораль" у свідомості адвоката, які проявляються у його повсякденній поведінці. У зв'язці "право-мораль" пріоритет має віддаватись саме нормам моралі. Однак, із розвитком правового регулювання мораль стала виконувати субсидіарну роль, доповнюючи тим самим правовий регламент, або ж регулюючи суспільні відносини в тому випадку, коли останні не підлягають регуляції правовими нормами. Незважаючи на це, перевага моралі над правом полягає в тому, що вона формується у свідомості людей природним шляхом, вона органічніше проникає у духовний світ особи. Право ж, ґрунтуючись на державному примусі, часто-густо нав'язується суспільству.

На взаємодії права і моралі акцентує свою увагу Н. Бакаянова, яка зазначає, що при здійсненні правосуддя, коли вирішується питання про винуватість чи невинуватість особи, підданій кримінальному переслідуванню, про її честь, свободу, власність, відновлення порушених прав та відшкодування матеріальної і моральної шкоди, взаємозв'язок моралі та права надзвичайно важливий [3, с. 4].

Дослідження особи адвоката через призму деонтологічних засад його діяльності слід, на наш погляд, проводити в площині взаємодії особистих та професійних якостей. Поділ на особисті та професійні якості зумовлений тим, що характер виконуваної адвокатом роботи накладає відбиток на його повсякденне, відмінне від практичної діяльності, життя. З іншого боку – особисті якості, набуті від народження та розвинені в процесі виховання, знаходять своє відображення у професійній діяльності адвоката, наділяючи її певними рисами. В цьому аспекті про зв'язок особистих та професійних якостей адвоката можна вести мову як про взаємний вплив цих компонентів. Взаємність обумовлена постійним розвитком особистості адвоката, багато-

гранністю його соціального життя. Особисті риси, проявляючись у професійній діяльності адвоката, зазнають змін, переорієнтовуються та набувають нових якостей. В свою чергу професійна сторона діяльності адвоката також розвивається (кар'єра, досягнення у практичній діяльності, юридичний досвід тощо), і, не останню роль в цьому, відіграють особисті риси (репутація, культура, стиль юридичного спілкування та ін.).

Серед особистих якостей виділяються: етична культура адвоката, естетичний образ, до професійних якостей відносяться: правова культура та правова свідомість адвоката, його правова поведінка, у вигляді юридичної практичної діяльності та повсякденні вчинки у побуті.

Потреба в науковій та практичній розробці деонтологічних засад адвокатської діяльності назріла вже давно. У сімдесятих роках минулого століття у вітчизняній філософській літературі почали з'являтися публікації, що відродили ідею професійної етики. В юридичній етиці з'являється розділ, присвячений питанням професійної етики. Після довготривалих дискусій з'явилося усвідомлення того, що професійна мораль - це не яка-небудь корпоративна мораль, що ставить одну соціальну групу над іншою, захищаючи класові привілеї, відмежовує моральним бар'єром представників однієї професії від іншого світу. Навпаки, професійна мораль доповнює, розвиває, конкретизує загальсуспільну мораль, втілену в загальнонародських нормах етики. До представників тієї чи іншої професії вона висуває підвищені і, часто, доволі специфічні моральні вимоги [6, с. 11-12].

До п'ятдесятиріччя радянської адвокатури (1972 рік) був підготовлений і побачив світ збірник "Роль и задачи советской адвокатуры". У 1973 році група воронезьких авторів (Г. Ф. Горський, Л. Д. Кокорєв, Д. П. Котов) опублікували книгу "Судебная этика", а у 1974 році виходить книга групи авторів (за редакцією М. С. Строговича) "Проблемы судебной этики". У цих працях знайшли своє відображення питання і адвокатської етики [6, с. 12].

Після набуття Україною незалежності, українські науковці продовжили розробку деонтологічних засад адвокатської діяльності. Так, зокрема 1 жовтня 1999 року Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті міністрів України були схвалені "Правила адвокатської етики". Це свідчить не тільки про прагнення адвокатської спільноти заявити про себе через призму моральних цінностей, а і про бажання розвиватись і вдосконалюватись у визначеному напрямі. Сьогодні цього вимагає час. Необхідні зміни, адже правовий і мо-

ральний нігілізм вже став, так би мовити, нормою суспільного життя – епохи незрозумілих реформ, порушення ціннісних орієнтирів, насадження "вигідної" ідеології тощо. Дискусії стосовно необхідності об'єднати націю та вивести її зі стану соціальної депресії, нажаль, не знаходять свого практичного втілення у духовній та моральній сферах, залишаючись лише пустими балачками.

Сьогодні деонтологія розвивається як самостійний напрям наукового пізнання. Заслуга в цьому не тільки вітчизняних філософів, юристів, педагогів, а й зарубіжних вчених. У підручниках, присвячених адвокатській діяльності, з'являються розділи про деонтологічні засади такої діяльності, збільшується кількість і окремих публікацій з цього питання.

Проблеми деонтологічних засад діяльності юристів, і адвокатів зокрема, стають предметом міжнародних наукових дискусій. Більше того, наші європейські колеги закріпили на нормативно-правовому рівні власний процесуальний статус, деонтологічні засади своєї діяльності тощо у "Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Союзу".

Слід визнати, що адвокатська діяльність завжди знаходилась під пильною увагою суспільства, оскільки місія адвоката полягає у захисті прав і свобод громадян, сприянні у реалізації їх законних інтересів. У зв'язку з цим, правильно зауважує Н. П. Кан, що діяльність адвоката більше, ніж будь-який інший вид діяльності, має базуватись на етичних правилах [7, с. 157–186].

Для адвокатів проблеми деонтологічних засад їх діяльності актуальні завдяки багатьом факторам. Перш за все, адвокат користується судовою трибуною, яка дозволяє йому впливати на свідомість значної кількості людей. Займаючи чітку життєву позицію з актуальних питань розвитку суспільства, адвокат має й інші можливості для її популяризації (через колегіальні владні структури, засоби інформації, масові акції тощо). Через це моральний образ адвоката та його ціннісні орієнтири набувають безпосереднього суспільного значення [3, с. 25].

Звертає на себе увагу той факт, що адвокатська діяльність пов'язана з багатьма моральними категоріями. Вирішення чи розв'язання моральних проблем, що виникають під час її здійснення, залежить від принципів, ідей та почуттів самого адвоката. У зв'язку з цим, роль регуляторів поведінки у всіх випадках виконують цілком конкретні, перевірені практикою та освячені традицією вимоги адвокатської етики [3, с. 26].

Перш, ніж сформулювати авторське поняття "деонтологічних засад адвокатської діяльності", необхідно визначити фактори, які впливають на його змістове наповнення.

По-перше, це та обставина, що нормативні основи адвокатської діяльності містяться в різних соціальних нормах. Ними можуть бути норми права, норми моралі, звичаї та традиції в адвокатській сфері, а також правила, що регламентують взаємовідносини людей в процесі безпосереднього спілкування.

По-друге, адвокатська діяльність базується на гуманістичному підрунті (захист прав і законних інтересів людини і громадянина, надання правової допомоги, співчуття до ближнього, розуміння природних людських потреб тощо).

По-третє, у своїй діяльності адвокат, з одного боку, користується нормами, що діють у суспільстві, а з іншого – правилами поведінки, що вироблені ним самим і яких він дотримується в силу внутрішнього переконання (внутрішнього імперативу). Ці норми в діяльності адвоката поряд з його самостійністю у прийнятті рішень, непередбачуваністю, нестандартністю, ініціативністю мають неабияке значення.

По-четверте, вирішальну роль у адвокатській діяльності відіграє не тільки внутрішнє переконання адвоката, але і колективна думка адвокатського товариства.

Аналіз факторів, що визначають сутність адвокатської діяльності дозволяє виділити ознаки її деонтологічних засад:

- являють собою основні принципи на яких базується адвокатська діяльність;
- закріплюються у різних соціальних нормах;
- містять вимоги до адвоката з точки зору його особистих і професійних якостей.

Висновки. На основі виділених нами ознак, спробуємо сформулювати визначення деонтологічних засад адвокатської діяльності.

Отже, на нашу думку під деонтологічними засадами адвокатської діяльності слід розуміти систему соціальних норм та принципів, що містять незаперечні вимоги, які висуваються до діяльності адвоката з боку суспільства.

Використана література:

1. Quid legis sine iuribus Vbnae prificiant [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/latin_proverbs/2107/Quid. – Заголовок з екрану.

2. Зеленко І. П. Правова культура працівників органів внутрішніх справ (загальнотеоретичний аспект): дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Зеленко Інна Павлівна. – Харків, 2006. – 176 с.
3. Бакаянова Н. М. Этические принципы адвокатуры в Украине / Н. М. Бакаянова : монография / Н. М. Бакаянова. – Одеса : Юридична література, 2005. – 152 с.
4. Этика адвоката // Сост. А. Д. Бойков ; Отв. ред. Г. Б. Мирзоев. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 592 с.
5. Пикар Э. Об адвокате (Парадокс) / Э. Пикар. – М. : Кетриц, 1898. – 120 с.
6. Кони А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе: вступительная лекция в чтения по уголовному судопроизводству в Императорском Александровском лицее / А. Ф. Кони. // Журнал Министерства юстиции. – 1902. – № 1. Январь. – С. 1 – 44.
7. Кан Н. П. Некоторые вопросы адвокатской этики / Н. П. Кан // Вопросы защиты по уголовным делам: сборник статей. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1967. – С. 157-186.